

Nezanecháme žádný region a žádného pracovníka vzadu: řešení výzev dekarbonizace a modernizace v těžkém průmyslu ve střední a východní Evropě

Brussels, 20 April 2021 | IndustriAll 127/2021

Odbory ze střední a východní Evropy požadují sociálně spravedlivý Green Deal, který bude zajišťovat technologickou a digitální modernizaci průmyslové základny v jejich regionu. Sociální dialog a účast pracovníků jsou hlavními složkami pro uskutečnění Spravedlivého přechodu, což zajistí, že když se vydáme na cestu evropské dohody Green Deal a rychlé dekarbonizace směrem ke klimaticky neutrální ekonomice do roku 2050, nezůstane pozadu žádný region ani žádný pracovník.

V příštím desetiletí bude třeba vyměnit nebo renovovat polovinu evropských vysokých pecí a chemických drtičů a třetinu cementářenských pecí. Není čas nazbyt. Nyní je třeba přechod připravit, aby nedocházelo k situacím, v nichž budou pracovníci a jejich komunity prvními oběťmi. Ve střední a východní Evropě nelze průmyslovou transformaci oddělit od dvojice energetické a digitální transformace. Průmysl ve východoevropských zemích je v současné době založen na fosilních palivech, podíl zaměstnanosti v energeticky náročných odvětvích je obzvláště vysoký a HDP na obyvatele je relativně nižší než v jiných evropských zemích.

Kromě toho tento region zaostává v digitální transformaci průmyslu s velmi nízkou úrovní hustoty robotů ve výrobě, nižším inovačním výkonem a omezenými technologickými možnostmi pro práci na dálku. To má nepříznivé dopady nejen na odolnost společností v situacích, jako je pandemická krize, ale také pokud jde o zvýšení produktivity a rizika přemístění. Je proto znepokojující, že některé země v regionu zaostávají v přidělování frekvenčních pásem 5G, což situaci jen zhoršuje.

Regionální rozměr si zaslouží mnohem větší pozornost při navrhování průmyslové politiky. Průmyslový a technologický pokrok má skutečně silné aglomerační účinky a průmysl (zejména nově se rozvíjející hodnotové řetězce) má tendenci soustředit se do více inovačních, vůdčích regionů. Ekonomické rozdíly mezi regiony přetrvávají a dokonce se prohlubují, což vede k působivým kruhům v hlavních regionech a začarovaným kruhům na periferii. Přechod má navíc významný dopad na uhlíkově závislé a méně rozvinuté regiony. To vše vede k rostoucímu počtu „zaostávajících“ a „deindustrializovaných“ regionů v EU (nejedná se pouze o regiony dříve závislé na uhlí).

V minulosti komparativní výhoda lákající investice ve střední a východní Evropě do značné míry závisela na nízkých mzdových nákladech. Tento model však katapultoval země do pasti nízkých mezd, což jim brání v přenosu technologií a modernizaci jejich průmyslové základny. Společnosti nemají žádné pobídky k investování do drahých nízkouhlíkových, automatizovaných a robotizovaných technologií, pokud jejich návratnost investic bude pomalá a omezená, částečně kvůli nízkým mzdovým nákladům.

Při pohledu na příležitosti nízkouhlíkových technologií jsou tyto patrné ve velkých průmyslových uzlech s přístupem k nízkouhlíkové infrastruktuře (jako jsou CCS, H₂, obnovitelné energie a infrastruktura), a často se nachází v blízkosti mořských pobřeží a přístavů, kde různá průmyslová odvětví minimalizují náklady a rizika společnými investicemi do nákladných projektů. Vzhledem k enormnímu množství čisté energie a vodíku a příslušným investicím, které budou zapotřebí k modernizaci stávajícího průmyslu i ve střední a východní

Evropě, čelí region vysokým rizikům ztrát v přechodu kvůli atraktivnějším lokalitám. Investice na zelené louce jsou navíc obecně finančně atraktivnější než investice do brownfields a rekonstrukce stávajících závodů. Past nízkých mezd je také hlavním důvodem, proč region zaostává v digitální transformaci průmyslu.

Tradiční průmyslová odvětví náročná na uhlík historicky poskytují dobře placená, bezpečná a stabilní pracovní místa na základě účasti pracovníků a silných kolektivních smluv, a to nejen ve střední a východní Evropě. I když pracovníci nelpí na zaměstnání náročném na uhlík, jsou znepokojeni některými novými průmyslovými odvětvími a praktikami společností, které podkopávají práva pracovníků a pracovní podmínky. Rovněž se obávají, že při neexistenci očekávání změn a komplexního plánování nebudou jako náhrada za ztrátu pracovních míst vytvářena nová pracovní místa na ekvivalentní úrovni.

Pevně věříme v potenciál zaměstnanosti nových dekarbonizovaných technologií a průmyslových odvětví v evropských regionech, ale naléhavě požadujeme, aby plány spravedlivého přechodu a obnovy byly spojeny s podmínkou silného sociálního dialogu s odbory a s cílem vytvořit rovnocenné vysoce kvalitní zaměstnání v regionech podstupujících přechod.

Politiky EU, včetně ozdravného balíčku a mechanismu spravedlivého přechodu, budou muset zajistit vytváření vysoce kvalitních pracovních míst v průmyslu ve střední a východní Evropě před úplným ukončením těžby uhlí a uhelné energie. Balíček obnovy EU musí rovněž zabránit rozšiřování již existující velké mezery v digitalizaci evropského průmyslu.

Vítáme, že Komise vyčlenila finanční prostředky ve výši 20 % na digitalizaci a 37 % na výdaje související s klimatem, ale tyto směrnice pro investice nezaručují, že budou tyto prostředky směřovat k naléhavě potřebné modernizaci odvětví. Žádný členský stát zatím neplánuje investovat do digitální transformace odvětví (předpokládají se další oblasti, jako jsou veřejné služby nebo infrastruktura). To je obzvláště znepokojivé pro střední a východní Evropu, kde rozhodnutí o digitalizaci přijímají většinou společnosti kvůli nedostatku národních plánů a financí pro digitalizaci. Balíček obnovy EU musí tuto situaci napravit a přispět k rozvoji uhlíkově neutrálního a digitálního průmyslu v celé Evropě, pokud chceme, aby byl průmysl EU globálně konkurenceschopným lídrem.

Bude důležité zefektivnit různé rozpočty v rámci současného víceletého finančního rámce věnovaného digitalizaci a zajistit cílené investice. Programy přímo zaměřené na digitalizaci, digitální infrastrukturu a modernizaci by měly brát v úvahu také regionální a průmyslový rozsah. Digitální cíle do roku 2030 by měly zahrnovat silný průmyslový rozměr a stanovit ambiciózní milníky, jak co nejlépe využít synergie mezi zeleným a digitálním přechodem se zaměřením na zaměstnanost, zvyšování kvalifikace a účinné využívání zdrojů.

Je zásadní, aby EU využila této příležitosti k modernizaci a transformaci průmyslových odvětví a jejich dodavatelských řetězců tak, aby byly i nadále konkurenceschopné ve světě s nižšími emisemi. Evropská komise musí prokázat, že budoucí energetické potřeby průmyslu a společnosti lze uspokojit prostřednictvím dohody Green Deal za dostupné ceny. To vyžaduje silnou strategii evropské průmyslové politiky – ETS není pouze průmyslovou politikou a nestačí k dosažení klimatické neutrality. Úlohu má hrát mechanismus úpravy uhlíkových hranic, ale nejedná se o univerzální řešení a nesmí být považován za zdroj příjmů pro úhradu fondů na obnovu. Znepokojuje nás nebezpečí fragmentace uvnitř EU a rostoucí regionální nerovnosti v rámci zemí i mezi nimi.

Je stejně důležité, aby balíček obnovy podporoval pracovníky, vytvářel slušná pracovní místa s nízkými emisemi uhlíku a udržoval stávající průmyslová pracovní místa, a zároveň pomáhal v transformaci odvětví. Při dosahování tohoto cíle budou hrát ústřední roli odbory, od politických intervencí po kolektivní vyjednávání a organizování.

Aby byl přechod do budoucna udržitelný a spravedlivý pro pracovníky, bude muset balíček obnovy EU a mechanismus spravedlivého přechodu vytvářet a podporovat iniciativy, které zajistí vytváření dobrých pracovních míst ve střední a východní Evropě před ukončením těžby uhlí, a zejména uhelných elektráren.

K dosažení tohoto cíle jsou naléhavě nutné národní a regionální plány spravedlivého přechodu. Pro zajištění jejich společenského přijetí a významu na místní úrovni je zásadní, aby se pracovníci a jejich zástupci v odborech plně zapojili do vypracovávání a zavádění těchto plánů. S devastací související s krizí COVID-19 musí balíčky obnovy a opatření v oblasti klimatu řešit klíčové obavy pracujících lidí. Musí upřednostňovat sociální ochranu a dobrá pracovní místa. Pracovníci a jejich odbory musí být u jednání, aby se ujistili, že k tomu dojde, a mít jistotu, že na druhé straně budou existovat dobrá pracovní místa a prosperující komunity. Jsou potřeba ambiciózní dovednostní strategie a kvalitní pracovní místa. Vlády, průmysl, sociální partneři a vzdělávací sektor by měli spolupracovat na zajištění, že jak stávající, tak budoucí pracovní síly jsou dobře připraveny na výzvy tohoto dvojnásobného přechodu.

Aby byla zajištěna spravedlivá transformace regionů v současné době závislých na těžkém průmyslu ve střední a východní Evropě, musí národní plány obnovy, plány spravedlivého přechodu a financování modernizace řešit následující:

- **Posilování sociálního dialogu** – pracovníci a jejich odbory musí být u jednání, aby si byli jisti, že na druhé straně budou existovat dobrá pracovní místa a prosperující komunity. V mnoha zemích existují značné problémy s narušením sociálního dialogu a vládní útoky na odbory (na Slovensku, v Maďarsku atd.). K dosažení dohody Green Deal jsou naléhavě nutné národní a regionální plány spravedlivého přechodu. K dosažení konkurenceschopné digitální ekonomiky a průmyslu jsou nutností národní plány digitalizace. Pro zajištění jejich společenského přijetí a významu na místní úrovni je zásadní, aby se pracovníci a jejich zástupci v odborech plně zapojili do vypracovávání a zavádění těchto plánů. Zapojení odborů by mělo být pro evropské financování nutnou a povinnou podmínkou. Silné právní posílení struktur sociálního dialogu a práv odborů bude zásadní k tomu, aby odbory mohly hrát svou skutečnou roli při přechodu do světa práce.
- **Udržitelná průmyslová strategie** na úrovni EU, na národní i odvětvové úrovni, která je schopna uskutečnit dvojí zelenou a digitální transformaci a přilákat udržitelné investice do nejlepších dostupných technologií, infrastruktury, renovace a přenosu technologií do střední a východní Evropy. Tyto strategie se musí vzájemně posilovat a být v souladu s cíli a podpůrnými programy EU. Je nezbytné aktivně zapojit sociální partnery do rozvoje strategií, které budou formovat jejich budoucnost.
- **Zajištění spravedlivého hřiště na globálních trzích:** EU se musí zaměřit na ochranná opatření – zavést mechanismus pro přizpůsobení uhlíkových hranic, rozšířit záruky v ocelářském odvětví (po červnu 2021) tak, aby byly společnosti EU ve světě konkurenceschopné.
- **Zajistit, aby se regionální a odvětvové podmínky odrážely v revizi ETS a balíčku „Fit to 55“** – regionální flexibilita atd. Přijmout spravedlivější pravidla pro přidělování emisních povolenek s přihlédnutím ke specifické úloze a významu ocelářského průmyslu pro evropské země. S dlouhými investičními cykly obvykle 20 až 40 let vyžaduje těžký průmysl předvídatelnost. Zatímco cíl klimatické neutrality do roku 2050 poskytuje jasnost pro další investiční cyklus a průběžné cíle jsou nezbytné k zajištění jejich úspěchů, neočekávané zpřísnění průběžných cílů by mohlo vytvořit uvízlá aktiva a ohrozit jejich globální konkurenceschopnost.
- **Vypracovat komplexní plány vytváření a transformace pracovních míst** pro realizaci Spravedlivého přechodu a podporu **udržitelné průmyslové politiky**, která bude do budoucna odolná, a to prostřednictvím investic do nejlepších dostupných technologií v regionu, obnovy a přenosu technologií a používání kritérií zadávání veřejných zakázek. V reakci na evropskou dohodu Green Deal,

což je volání po strategiích v oblasti surovin a průmyslových politikách z hlediska strategické otevřené autonomie, existují potenciální konkrétní pracovní příležitosti pro průmyslová odvětví ve střední a východní Evropě. Nedostatek starších technologií v regionu může být také výhodou, protože umožňuje digitální transformaci bez setrvačnosti způsobené zastaralými systémy. Jinými slovy, v mnoha případech může být jednodušší postavit výrobní závod s nejnovější dostupnou technologií od nuly, než změnit zastaralou technologii tam, kde se již používá. Jsou však zapotřebí jasné národní transformační plány, aby se zajistilo, že společnosti skutečně investují a vytvářejí tato zelená a digitální pracovní místa a pracoviště. Je zcela zásadní, aby tyto transformační plány byly spojeny se silným sociálním dialogem a vytvářením vysoce kvalitních pracovních míst.

- **Investice** – v regionu existují značné potřeby, pokud jde o infrastrukturu. A v širším smyslu dekarbonizace energeticky náročných průmyslových odvětví vyžaduje přehodnocení zdrojů – např. První výzva k inovačnímu fondu ETS vykazala obrovský deficit – podle GR GROW projekty v hodnotě 20 miliard EUR, které se ucházely o dostupné finanční prostředky za téměř 2 miliardy EUR. Jak lze tyto investiční mezery zaplnit? Budou mít přednost „periferní průmyslové regiony“? Nově vytvořený Fond spravedlivého přechodu je milníkem, ale k naší lítosti dostupné částky neodpovídají výzvě dekarbonizačního průmyslu a zamezení tomu, aby se z dekarbonizace nestala deindustrializace. Obrovské mezery v investování existují také v digitální transformaci průmyslu v regionu, protože prozatím je jen na společnostech, aby rozhodly, zda investovat nebo ne, bez jakýchkoli národních plánů nebo národních fondů na jejich podporu. Naléhavě jsou zapotřebí zvláštní směrnice a monitorování a posílení struktur, které zajistí, že evropské fondy pro obnovu skokově podpoří digitální a zelený přechod průmyslu. Investice do digitálního a zeleného přechodu nemusí být nakonec považovány za náklady, ale za příležitosti, jejichž přínosy – udržitelnost, dlouhodobá konkurenceschopnost a zaměstnanost – budou v dlouhodobém horizontu pokryty.
- **Řešení distribučních účinků dekarbonizace** - Energetická chudoba je dnes v mnoha zemích střední a východní Evropy skličující realitou. V roce 2019 si 30 % domácností v Bulharsku nemohlo dovolit vytápět svůj dům, za ním těsně následuje Litva, kde procento těchto domácností činilo 26,7 % (Eurostat, 2019). Dostupnost energie a nízkouhlíkových produktů pro domácnosti s nízkými a středními příjmy jsou předpokladem spravedlivého přechodu, zatímco přístup k bohatým a spolehlivým čistým zdrojům energie za nízké ceny je zásadní pro konkurenceschopnost velkých průmyslových spotřebitelů energie. Uhlíkové smlouvy tvořící rozdíl by mohly hrát hlavní roli při zmírnění dopadu zvyšujících se výrobních nákladů.
- **Dobře financované aktivní politiky trhu práce** - pro pracovníky postižené dekarbonizací neexistuje žádný model „univerzální pro všechny“. Je zapotřebí soubor nástrojů, jako v jakékoli formě ekonomické restrukturalizace. Zcela zásadní jsou individuální plány a silné dovednosti a vzdělávací politiky. Provádějte řádné posouzení sociálních a ekonomických dopadů průmyslové transformace na zaměstnanost, odvětví a regiony. Využívejte práva na informace a konzultace včas a připravte pracovníky na nadcházející výzvy. Vyvarujte se hromadného propouštění včasným předvídaním změn (předčasný odchod do důchodu, vnitřní přesuny uvnitř společnosti). Pro zaměstnance, kteří musí opustit společnost, zajistěte plynulý přechod z jednoho zaměstnání do druhého pomocí individualizovaného přístupu.
- **Dovednosti a školicí plány jsou zásadní** pro řešení stávajících mezer v dovednostech a lepšímu propojení potřeb trhu práce s poskytováním dovedností. V kontextu dvojí zelené a digitální transformace bude klíčové zvyšování kvalifikace a rekvalifikace (zejména digitální dovednosti). **Zajištění, aby rekvalifikace a opětovné zaměstnávání bylo sdílenou odpovědností všech: společností, sociálních partnerů, agentur pro regionální rozvoj, veřejných služeb zaměstnanosti, úřadů.** Ve střední a východní Evropě je třeba nedostatek kvalifikované pracovní síly chápat v kontextu pastí nízkých mezd. Procento absolventů STEM se v regionu pohybuje kolem evropského průměru 25 % a v

některých případech, jako je Rumunsko, Slovinsko, Litva nebo Estonsko, je dokonce vyšší. Tento region však čelí obrovskému odlivu mozků, protože mnoho absolventů se rozhodne opustit své rodné země kvůli lépe placeným pracovním místům v západní Evropě.

- **Sociální ochrana** – zřizování záchranných sítí sociální ochrany pro pracovníky, jejichž pracovní místa budou ohrožena (např. pomocí silnějších vnitrostátních systémů sociálního zabezpečení a silnějších pracovních zákonů). EU by měla prodloužit dočasná opatření na financování nezaměstnanosti, jako je SURE, pokud to bude nutné.
- Musí se zvýšit reálné mzdy, které zajistí spravedlivý podíl na zvýšení produktivity a podpoří zotavení podporované mzdami. Hospodářská konvergence musí být podpořena také strategiemi podporujícími konvergenci mezd mezi východní a západní Evropou a zabráněním používání mzdových úrovní jako mechanismů interních úprav. To musí být kombinováno se strategiemi zaměřenými na zvýšení pokrytí kolektivního vyjednávání, zejména prostřednictvím podpory organizování odborů.

EU musí využít příležitosti k modernizaci a přeměně svých průmyslových odvětví a jejich dodavatelských řetězců tak, aby zůstaly konkurenceschopné ve světě s nižšími emisemi a zároveň byly vůdčími aktéry na celosvětové úrovni. Potřebujeme důvěryhodné cesty, které proměňují cíle EU na realitu v praxi. Spravedlivý přechod bude zásadní pro získání důvěry milionů lidí pracujících v evropském průmyslu. To je ještě důležitější v zemích střední a východní Evropy, které byly v posledních desetiletích svědky masivních politických a ekonomických transformací, přičemž se stále nacházejí v pasti nízkých mezd a jsou vysoce závislé na velkých zahraničních společnostech. Je čas vytvořit optimistickou budoucnost pro současnou i budoucí pracovní sílu v regionech. Evropská územní soudržnost usnadní sociální soudržnost v Evropě. Bez podpory pracovníků dekarbonizace v těžkém průmyslu střední a východní Evropy selže! EU potřebuje spravedlivý přechod na nízkouhlíkové hospodářství, který povede k udržitelné prosperitě, sdílené všemi.